

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

Υπόθεση ΣΑΜΑΡΑΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ

Κατά

Ελλάδας

(Προσφυγή υπ'αρ. 11463/09)

Απόφαση

Στρασβούργο, 28 Φεβρουαρίου 2012

Η απόφαση αυτή θα γίνει οριστική υπό τις συνθήκες που ορίζονται στο άρθρο 44§2 της Σύμβασης. Μπορεί να επέλθουν μερικές αλλαγές ως προς την μορφή.

Στην υπόθεση Σαμαράς και λοιποί κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (Πρώτο Τμήμα), αφού συνεδρίασε σε ένα Τμήμα με την ακόλουθη σύνθεση:

Nina Vajic, Πρόεδρο,

Peer Lorenzen,

Khanlar Hajiyeu,

Mirjana Lazarova Traikovska,

Julia Laffranque,

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Erik Møse, Δικαστές,

Και με την σύμπραξη του Γραμματέα Τμήματος Søren Nielsen,

Εξέδωσε την ακόλουθη απόφαση που υιοθετήθηκε την ημερομηνία αυτή:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση προέκυψε μετά από προσφυγή (αρ. 11463/09) κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, με την οποία δώδεκα υπήκοοι του Κράτους αυτού και ένας Σομαλός υπήκοος (αρ. 8), τα ονόματα των οποίων αναφέρονται στο παράρτημα («οι προσφεύγοντες») προσέφυγαν στο Δικαστήριο στις 5 Φεβρουαρίου 2009 σύμφωνα με το άρθρο 34 της Σύμβασης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών (« η Σύμβαση»).
2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπούνται από τους Δικηγόρους Θεσσαλονίκης Κ.Τσιτσελίκη και Α.Σπαθή. Η ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπείται από τους εκπροσώπους του Οργάνου της, την κα Φ.Δεδούση Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και τον κο Δ. Καλόγηρο, δικαστικό αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.
3. Οι προσφεύγοντες καταγγέλλουν παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των συνθηκών κράτησής τους στην φυλακή των Ιωαννίνων.
4. Στις 11 Ιανουαρίου 2011, η προσφυγή κοινοποιήθηκε στην Κυβέρνηση. Σύμφωνα με το άρθρο 29 §1 της Σύμβασης, αποφασίστηκε

επίσης ότι το Τμήμα θα αποφανθεί συγχρόνως επί του παραδεκτού και της ουσίας της υπόθεσης.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ

I. ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΥΠΟ ΚΡΙΣΗ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Οι κατηγορούμενοι φυλακίστηκαν σε διαφορετικές ημερομηνίες στην φυλακή Ιωαννίνων για μια μέση διάρκεια που υπερέβαινε τους δεκαπέντε μήνες. Μερικοί από αυτούς εξακολουθούν να κρατούνται.

A. Η ιδιαίτερη περίπτωση του προσφεύγοντα

6. Ο κος Δημήτριος Σαμαράς κρατήθηκε στην φυλακή Ιωαννίνων από την 1^η Αυγούστου 2007 ως τις 30 Αυγούστου 2010 (περίπου για τρία έτη και ένα μήνα). Μετά μεταφέρθηκε στην φυλακή Γρεβενών. Κατά την φυλάκισή του στην φυλακή Ιωαννίνων, εργάστηκε κατά τις ακόλουθες περιόδους: από την 1^η Ιουνίου 2008 ως την 1^η Σεπτεμβρίου 2008, από την 1^η Νοεμβρίου 2008 ως την 1^η Φεβρουαρίου 2009, από την 1^η Μαΐου 2009 ως την 1^η Αυγούστου 2009, από την 1^η Σεπτεμβρίου 2009 ως την 1^η Δεκεμβρίου 2009 και από την 1^η Ιουλίου 2010 ως τις 30 Αυγούστου 2010 (δηλαδή συνολικά δεκαέξι μήνες). Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου επειδή δεν πληρούσε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις.

7. Ο κος Δάνης Ραμαντάνογλου κρατήθηκε από την 1^η Μαρτίου 2007 ως τις 4 Ιουνίου 2009 (δύο έτη και τρεις μήνες περίπου), ημερομηνία κατά την οποία αφέθηκε ελεύθερος αφού εξαγόρασε το υπόλοιπο της ποινής του. Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου αφού δεν πληρούσε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις και δεν εργάστηκε επειδή δεν είχε καταθέσει σχετική αίτηση. Την ημερομηνία εισαγωγής του, του έγινε ιατρική εξέταση, αναγνωρίστηκε ότι είναι υγιής και εμβολιάστηκε κατά της Ηπατίτιδας Α.

8. Ο κος Ιωάννης Καραπάνος κρατήθηκε από τις 10 Απριλίου 2007 ως τις 23 Δεκεμβρίου 2008 (περίπου ένα έτος και 8 μήνες), οπότε και αφέθηκε ελεύθερος υπό όρους. Κατά την φυλάκισή του στην φυλακή Ιωαννίνων, εργάστηκε από την 1^η Ιουνίου 2007 ως την 1^η Νοεμβρίου 2007 και από την 1^η Ιουνίου 2008 ως την 1^η Δεκεμβρίου 2008 (δηλαδή συνολικά έντεκα μήνες). Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου επειδή δεν πληρούσε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις. Κατά την ιατρική εξέταση στο Νοσοκομείο Χατζηκώστα στα Ιωάννινα, διαγνώστηκε με αναπνευστική ανεπάρκεια για την οποία του χορηγήθηκε η κατάλληλη θεραπεία.

9. Ο κος Giounay Housein κρατήθηκε από τις 31 Δεκεμβρίου 2007 ως τις 9 Απριλίου 2009 (περίπου ένα έτος και τρεις μήνες). Στην συνέχεια μεταφέρθηκε στην φυλακή Πατρών. Κατά την φυλάκισή του στην φυλακή Ιωαννίνων, εργάστηκε από την 1^η Ιανουαρίου 2009 ως την 1^η Απριλίου 2009 (δηλαδή τρεις μήνες). Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου επειδή δεν πληρούσε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις. Του δόθηκε θεραπεία για ψυχιατρικές διαταραχές.

10. Ο κος Στυλιανός Ασπιώτης κρατήθηκε από τις 27 Οκτωβρίου 2007 ως τις 3 Απριλίου 2009 (περίπου ένα έτος και πέντε μήνες). Κατά την φυλάκισή του, εργάστηκε από την 1^η Νοεμβρίου 2008 ως την 1^η Φεβρουαρίου 2009 και από την 1^η Απριλίου 2009 ως τις 3 Απριλίου 2009 (δηλαδή συνολικά τρεις μήνες). Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου επειδή δεν πληρούσε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις. Του δόθηκε θεραπεία λόγω εξάρτησης από τα ναρκωτικά και το αλκοόλ καθώς και για εγκεφαλικό σύνδρομο. Στις 9 Νοεμβρίου 2007, του έγινε νευρολογική εξέταση στο Νοσοκομείο Ιωαννίνων που δεν έδειξε καμία παθολογία. Εμβολιάστηκε κατά της Ηπατίτιδας Α και Β.

11. Ο κος Κωνσταντίνος Ζυγούρης κρατήθηκε από τις 25 Απριλίου 2007 ως τις 20 Φεβρουαρίου 2009 (περίπου ένα έτος και 10 μήνες) , οπότε και του δόθηκε αναστολή εκτέλεσης του υπολοίπου της ποινής του. Κατά την φυλάκισή του, εργάστηκε κατά τις ακόλουθες περιόδους: από 1^η Οκτωβρίου 2007 ως την 1^η Φεβρουαρίου 2008, από την 1^η Ιουλίου 2008 ως την 1^η Οκτωβρίου 2008 και από την 1^η Ιανουαρίου 2009 μέχρι την 1^η Μαρτίου 2009 (δηλαδή συνολικά εννιά μήνες). Του δόθηκε επίσης μια άδεια εξόδου.

12. Ο κος Ανδρέας Παπάζογλου κρατήθηκε από τις 2 Μαρτίου 2007 ως τις 5 Ιουνίου 2009 (περίπου δύο έτη και τρεις μήνες), οπότε και του δόθηκε αναστολή εκτέλεσης του υπολοίπου της ποινής του. Κατά την φυλάκισή του, εργάστηκε από την 1^η Σεπτεμβρίου 2007 ως την 1^η Ιουνίου 2009 (συνολικά είκοσι ένα μήνες). Του δόθηκαν δύο άδειες εξόδου.

13. Ο κος Abdel Moneim Al Abid el Hilal κρατήθηκε από τις 2 Απριλίου 2008 ως τις 18 Ιουνίου 2009 (περίπου ένα έτος και δύο μήνες). Στην συνέχεια μεταφέρθηκε στην φυλακή Πατρών. Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου καθώς δεν πληρούσε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις και δεν εργάστηκε αφού δεν είχε καταθέσει σχετική αίτηση.

14. Ο κος Δανιήλ Γκάρναβος κρατήθηκε από τις 22 Φεβρουαρίου 2008 ως τις 21 Ιανουαρίου 2009 (έντεκα μήνες). Κατά την φυλάκισή του, εργάστηκε από την 1^η Σεπτεμβρίου 2008 ως την 1^η Δεκεμβρίου 2008 και

από την 1^η Ιανουαρίου 2009 ως την 1^η Φεβρουαρίου 2009 (δηλαδή συνολικά έξι μήνες). Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου καθώς δεν πληρούσε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις. Του χορηγήθηκε προσωρινή φαρμακευτική αγωγή μέχρι να του συνταγογραφηθεί καταλληλότερη φαρμακευτική αγωγή μετά από εξέταση στο ψυχιατρικό τμήμα του Νοσοκομείου Κορυδαλλού στην Αθήνα.

15. Ο κος Κοσμάς Μπαζάκας κρατήθηκε από τις 26 Σεπτεμβρίου 2007 ως τις 27 Φεβρουαρίου 2009 (περίπου ένα έτος και πέντε μήνες). Στην συνέχεια μεταφέρθηκε στην φυλακή Γρεβενών. Κατά την φυλάκισή του στην φυλακή Ιωαννίνων, εργάστηκε από την 1^η Νοεμβρίου 2007 ως την 1^η Ιανουαρίου 2008 και από την 1^η Μαΐου 2008 μέχρι την 1^η Αυγούστου 2008 (δηλαδή συνολικά τέσσερις μήνες). Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου καθώς δεν πληρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις.

16. Ο κος Αντώνιος Μπούλιος φυλακίστηκε στις 29 Δεκεμβρίου 2007 στην φυλακή Ιωαννίνων και εξακολούθει να κρατείται εκεί μέχρι σήμερα. Εργάστηκε κατά τις ακόλουθες περιόδους: από την 1^η Αυγούστου 2008 μέχρι την 1^η Νοεμβρίου 2008, από την 1^η Ιανουαρίου 2009 μέχρι την 1^η Μαρτίου 2009, από την 1^η Απριλίου 2009 μέχρι την 1^η Ιουλίου 2009 και από την 1^η Σεπτεμβρίου 2009 μέχρι την 1^η Νοεμβρίου 2009 (δηλαδή συνολικά έντεκα μήνες). Του δόθηκε άδεια εξόδου.

17. Ο κος Άγγελος Μπίκας κρατήθηκε από τις 7 Απριλίου 2008 μέχρι τις 19 Φεβρουαρίου 2009 (περίπου δέκα μήνες), οπότε και του δόθηκε αναστολή εκτέλεσης του υπολοίπου της ποινής του. Κατά την φυλάκισή του, εργάστηκε από την 1^η Αυγούστου 2008 μέχρι την 1^η Νοεμβρίου 2008 (δηλαδή τρεις μήνες). Δεν του δόθηκε καμία άδεια εξόδου καθώς δεν πληρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις.

18. Ο κος Αλέξιος Δημητριάδης κρατήθηκε από την 1^η Αυγούστου 2007 μέχρι τις 20 Φεβρουαρίου 2009 (περίπου ένα έτος και έξι μήνες). Στην συνέχεια μεταφέρθηκε στην αγροτική φυλακή της Κασσάνδρας για να εργαστεί. Απολύθηκε στις 27 Ιανουαρίου 2010. Κατά την φυλάκισή του στην φυλακή Ιωαννίνων, εργάστηκε από την 1^η Νοεμβρίου 2008 μέχρι την 1^η Φεβρουαρίου 2009 (δηλαδή τρεις μήνες). Του δόθηκε άδεια εξόδου. Του δόθηκε θεραπεία για διαταραχές πέψης και επιγαστρικούς πόνους καθώς και για διαταραχές άγχους και αϋπνίας.

Β. Οι ενέργειες των κρατουμένων στην φυλακή Ιωαννίνων όσον αφορά τις συνθήκες κράτησής τους

19. Στις 28 Ιανουαρίου 2009, εβδομήντα τέσσερις κρατούμενοι απηύθυναν στο Συμβούλιο της φυλακής, με βάση το άρθρο 6 του Νόμου 2776/1999 (Σωφρονιστικός Κώδικας), αίτηση στην οποία εξέφραζαν τα παράπονά τους ως προς τις συνθήκες κράτησής τους. Υπογραμμίζανε ότι οι συνθήκες κράτησής τους ήταν αντίθετες προς το Νόμο 2776/1999 και προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση. Αναφέρονταν ειδικότερα τα ακόλουθα:

«Το άρθρο 21 §4 του νόμου [υπ'αρ. 2776/1999] δεν εφαρμόζεται. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, οι θάλαμοι πρέπει να έχουν επιφάνεια τουλάχιστον 6 τ.μ. για κάθε κρατούμενο και να είναι εφοδιασμένοι με τραπέζια και καρέκλες σε αναλογία με τον αριθμό των κρατουμένων. Αλλά λόγω του υπερπληθυσμού, κάθε κρατούμενος δεν έχει παρά 1 τ.μ. προσωπικού χώρου. Μερικοί από εμάς δεν έχουν χώρο στους θαλάμους και είναι εγκατεστημένοι στους διαδρόμους, χωρίς τις καρέκλες και τα τραπέζια που προβλέπονται από το Νόμο.

Λόγω του συνωστισμού των κρατουμένων σε περιορισμένο χώρο, διατρέχουμε τον κίνδυνο να κολλήσουμε ασθένειες, λόγω του ότι οι περισσότεροι συγκρατούμενοι υποφέρουν από μεταδοτικές ασθένειες, και όσοι είναι άρρωστοι κινδυνεύουν να επιδεινωθεί η κατάστασή τους.

Τέλος, δεν υπάρχει καμία δυνατότητα να απασχοληθούμε με εποικοδομητικό τρόπο, να αναπτύξουμε και να ασκήσουμε δραστηριότητες σύμφωνα με τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά μας, να μορφωθούμε, να καταρτιστούμε επαγγελματικά και να ψυχαγωγηθούμε.»

20. Από την φάκελο προκύπτει ότι το Συμβούλιο της Φυλακής δεν απάντησε στο αίτημα αυτό.

21. Στις 3 Φεβρουαρίου 2009, οι ίδιοι εβδομήντα τέσσερις κρατούμενοι προσέφυγαν στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων με αίτηση που είχε το ίδιο περιεχόμενο με αυτή της 28^{ης} Ιανουαρίου 2009. Και πάλι, δεν δόθηκε καμία συνέχεια στην αίτηση αυτή.

Γ. Η εκδοχή των προσφευγόντων

22. Στην προσφυγή τους, οι προσφεύγοντες υπογραμμίζουν ότι μένουν και κοιμούνται σε θαλάμους και κελιά που είναι μικροί και υπό συνωστισμό. Κανένας θάλαμος δεν έχει καρέκλες ή τραπέζιο ή ελάχιστο ελεύθερο χώρο. Οι κρατούμενοι που περνούν δεκαοκτώ ώρες περιορισμένοι στους θαλάμους, υποχρεούνται να μένουν στα κρεβάτια τους. Πολλοί από αυτούς υποφέρουν από βαριές ασθένειες για τις οποίες δεν παίρνουν φαρμακευτική αγωγή και αυτοί που είναι ακόμη υγιείς κινδυνεύουν να

μολυνθούν λόγω της εγγύτητας που επικρατεί στην φυλακή Ιωαννίνων. Όσον αφορά τους ασθενείς, δεν λαμβάνουν ικανοποιητικές υπηρεσίες στο εσωτερικό της φυλακής. Οι τοξικομανείς, οι κρατούμενοι που υποφέρουν από χρόνιες ασθένειες και αυτοί που η κατάστασή τους απαιτεί εγχείρηση δεν λαμβάνουν καμία φροντίδα.

23. Οι προσφεύγοντες αναφέρουν επίσης ότι τόσο το Υπουργείο Δικαιοσύνης όσο και η Διεύθυνση της φυλακής γνώριζαν ήδη την κατάσταση λόγω προηγούμενων αιτήσεων και ενός κινήματος των κρατουμένων που, το Νοέμβριο του 2008, είχαν αποφασίσει σε όλες τις ελληνικές φυλακές, να μποϊκοτάρουν την τραπεζαρία.

24. Επίσης, με επιστολή της 19^{ης} Ιανουαρίου 2008, ο γιατρός της φυλακής Ιωαννίνων ενημέρωσε τον Διευθυντή της φυλακής ότι οι κρατούμενοι διέτρεχαν αυξημένο κίνδυνο εμφάνισης ψυχιατρικών διαταραχών και άλλων ασθενειών λόγω του υπερπληθυσμού και της έλλειψης σωματικής άσκησης.

Δ. Η εκδοχή της Κυβέρνησης

25. Η Κυβέρνηση εκθέτει τις συνθήκες κράτησης στην φυλακή Ιωαννίνων. Κατά την άποψή της, η φυλακή αυτή δέχεται ως κρατουμένους άντρες που έχουν καταδικαστεί σε ποινές φυλάκισης και όχι κάθειρξης. Ωστόσο, ορισμένοι κρατούμενοι που έχουν καταδικαστεί σε ποινές κάθειρξης μπορεί να κρατούνται εκεί μέχρι να μεταφερθούν σε άλλες φυλακές.

26. Κατά την άποψη της Κυβέρνησης, κάθε θάλαμος είναι εξοπλισμένος με δύο τουαλέτες, τρία ουρητήρια και ένα νεροχύτη με πέντε βρύσες. Οι θάλαμοι εξασφαλίζονται επαρκώς και φωτίζονται με φυσικό φως. Η φυλακή έχει ιατρείο που λειτουργεί με γενικό γιατρό, έναν ειδικευόμενο γιατρό, τρεις πτυχιούχους νοσοκόμες και δύο φύλακες. Κατά την κρίσιμη περίοδο της παρούσας υπόθεσης, ο γιατρός έκανε 1501 εξετάσεις και διέταξε 211 μεταφορές στα Νοσοκομεία της περιοχής. Η φυλακή συνεργαζόταν με το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο και το Νοσοκομείο Χατζηκώστα Ιωαννίνων, το οποίο διέθετε και αίθουσα ειδικά διαρρυθμισμένη για τους ασθενείς κρατούμενους.

27. Πάντα σύμφωνα με την Κυβέρνηση, η φυλακή, χωρητικότητας 85 κρατουμένων, φιλοξενούσε 225 τους τελευταίους μήνες του έτους 2009, εκ των οποίων 121 στους θαλάμους. Σήμερα φιλοξενεί 211, εκ των οποίων 57 εργάζονται σε εργαστήρια και στην κουζίνα, οι οποίοι και περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στον χώρο εργασίας τους.

28. Η Κυβέρνηση διευκρινίζει ότι οι συνθήκες κράτησης στην φυλακή Ιωαννίνων αποτέλεσαν δύο φορές αντικείμενο έκθεσης του Συνηγόρου του Πολίτη.

29. Όσον αφορά την πρώτη έκθεση, της 4^{ης} Απριλίου 2000, αναφέρει τα εξής: Για τον Συνήγορο του Πολίτη, το πιο σημαντικό ήταν ο υπερπληθυσμός και ο συνωστισμός των κρατουμένων, πράγμα που καθιστούσε τις συνθήκες κράτησης εξευτελιστικές ιδίως για τους κρατουμένους που ζούσαν στους διαδρόμους της φυλακής. Ο Συνήγορος του Πολίτη διαπίστωσε επίσης ότι οι ιατρικές υπηρεσίες που παρέχονταν στους κρατουμένους ήταν ικανοποιητικές, παρά την απουσία ψυχιάτρου, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα την μεταφορά των κρατουμένων που έπασχαν από ψυχιατρικά προβλήματα σε άλλες φυλακές. Οι χώροι ήταν γενικά καθαροί, συμπεριλαμβανομένων των ντουζ και των τουαλετών. Η τροφή επαρκής και καλής ποιότητας και υπήρχε επίσης ένα χώρος για την επαγγελματική κατάρτιση και την εκπαίδευση στην πληροφορική.

30. Η Κυβέρνηση αναφέρει στην συνέχεια ότι η δεύτερη έκθεση της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 2009, επαναλάμβανε με πιο κριτικό ύφος τις διαπιστώσεις σχετικά με τον υπερπληθυσμό και τον συνωστισμό των κρατουμένων, ιδίως αυτών που ζούσαν σε διαδρόμους. Η έκθεση αυτή διαπίστωνε ότι 57 από τους 248 κρατούμενους εργαζόντουσαν, ότι η τροφή και οι ιατρικές υπηρεσίες ήταν καλές, και ότι δεν υπήρχε αντίθετα χώρος για την φυσική άσκηση. Κατά τους εννιά πρώτους μήνες του 2009, είχαν κατατεθεί 220 αιτήσεις εξόδου και έγιναν δεκτές οι 143. Όσον αφορά τους αλλοδαπούς κρατουμένους, τους δίνονταν δυσκολότερα άδειες εξόδου καθώς δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις που απαιτούνταν από το Νόμο, ιδίως την ύπαρξη οικογένειας εγκατεστημένης σταθερά στην Ελλάδα.

31. Μεταξύ των προσφευγόντων, έντεκα διέμεναν σε θαλάμους και μόνο δύο σε διάδρομο (οι κκ Καραπάνος και El Abid el Hilal). Έντεκα εργάστηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος της φυλάκισής τους και δύο δεν κατέθεσαν σχετική αίτηση.

II. ΤΟ ΟΙΚΕΙΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ.

A. Το εθνικό δίκαιο και πρακτική

1. Το εθνικό δίκαιο

32. Το άρθρο 572 του Ποινικού Κώδικα ορίζει τα εξής:

«1. Ο εισαγγελέας των πλημμελειοδικών του τόπου όπου εκτίεται η ποινή ασκεί τις προβλεπόμενες στον Κώδικα [Ποινικής Δικονομίας] αρμοδιότητες του για την μεταχείριση

των κρατουμένων και μεριμνά για την έκτιση της ποινής και την εφαρμογή των μέτρων ασφάλειας, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα αυτού, του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών νόμων για την εκτέλεση ποινών.

2. Για την άσκηση των κατά την παρ. 1 αρμοδιοτήτων του ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών επισκέπτεται τη φυλακή τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα. Κατά της επισκέψεις αυτές δέχεται κρατουμένους που έχουν ζητήσει ακρόαση.

33. Οι οικείες διατάξεις του Σωφρονιστικού Κώδικα (Νόμος 2776/1999) αναφέρουν τα εξής:

Άρθρο 6

1. Στην περίπτωση παράνομης ενέργειας σε βάρος τους ή παράνομης εντολής οι κρατούμενοι έχουν το δικαίωμα να αναφέρονται γραπτώς και μέσα σε εύλογο χρόνο στο Συμβούλιο Φυλακής, εφόσον, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντα Κώδικα δεν τους παρέχεται άλλο ένδικο βοήθημα. Μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την κοινοποίηση της απόφασης με την οποία απορρίπτεται το αίτημά τους ή μέσα σε ένα μήνα από την υποβολή της αναφοράς, αν δεν εκδόθηκε απόφαση, οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα προσφυγής στο Δικαστήριο Εκτέλεσης των Ποινών. Το Δικαστήριο αυτό, εφόσον δεχθεί κατ' ουσίαν την προσφυγή, αίρει τα αποτελέσματα που απορρέουν από την παράνομη ενέργεια ή εντολή (...)

Άρθρο 21

1. Κάθε κατάσταση κράτησης (...) μπορεί να διαθέτει πτέρυγες, χωρίς δυνατότητα επικοινωνίας ανάμεσα στους κρατουμένους σε αυτές. Οι πτέρυγες περιλαμβάνουν κελιά και κατ' εξαίρεση θαλάμους δυναμικότητας κατά προτίμηση μέχρι έξι ατόμων.

(...)

4. Οι θάλαμοι πρέπει να διαθέτουν εμβαδόν τουλάχιστον 6 τετραγωνικών μέτρων για κάθε κρατούμενο και να είναι εξοπλισμένοι με αντίστοιχα κρεβάτια, ντουλάπες, καθώς και ανάλογης επιφάνειας τραπέζι ή τραπέζια με ισάριθμα καθίσματα.

5. Τα ατομικά κελιά και οι θάλαμοι έχουν δικές τους εγκαταστάσεις θέρμανσης και υγιεινής (νιπτήρο, αποχωρητήριο). Κάθε εγκατάσταση υγιεινής των θαλάμων δεν πρέπει να εξυπηρετεί περισσότερους από τρεις κρατουμένους. Η ύπαρξη λουτρού στα κελιά και τους θαλάμους δεν είναι αναγκαία, αν υπάρχει ικανός αριθμός ιδιαίτερων κοινών εγκαταστάσεων λουτρών, με θερμό και κρύο νερό, για την ατομική υγιεινή και καθαριότητα κάθε κρατουμένου.

(...)

Άρθρο 86

«(...)

2. Κάθε Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών είναι τοπικό αρμόδιο για την εκδίκαση των υποθέσεων που αφορούν κρατουμένους σε κατάσταση που βρίσκεται στην περιφέρειά του (...)

34. Από τη νομολογία προκύπτει ότι τόσο η αίτηση ενώπιον του Συμβουλίου Φυλακής όσο και η έφεση ενώπιον του Δικαστηρίου εκτέλεσης των ποινών μπορούν να αφορούν τις συνθήκες φυλάκισης στο σωφρονιστικό ίδρυμα, όπως, για παράδειγμα, η επιφάνεια του κελιού, η καταλληλότητα του συστήματος εξαερισμού και θέρμανσης και οι τρόποι επικοινωνίας του ενδιαφερομένου με τρίτους (βλ. μεταξύ άλλων τα βουλεύματα υπ'αρ. 2075/2002 και 175/2003 του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Πειραιά).

35. Οι οικείες διατάξεις της υπουργικής απόφασης αρ. 58819/2003, της 7^{ης} Απριλίου 2003, αναφέρουν τα εξής:

Άρθρο 6

1. Ο έλεγχος της νομιμότητας κατά την εκτέλεση των ποινών κατά της ελευθερίας και κατά την κράτηση υποδίκων, κρατουμένων για χρέη, "παραμενόντων" και άλλων κατηγοριών κρατουμένων ασκείται από τον αρμόδιο εισαγγελέα επόπτη.

2. Ο έλεγχος αυτός περιλαμβάνει: (...) β) την εξασφάλιση δίκαιης μεταχείρισης και δικαστικής προστασίας για το σύνολο των κρατουμένων και γ) την ενημέρωση των κατά περίπτωση αρμόδιων δικαστικών και διοικητικών αρχών για το περιεχόμενο ακροάσεων ή αναφορών κρατουμένων ή μελών του προσωπικού, από τις οποίες προκύπτουν ενδείξεις για την τέλεση αξιόποινων πράξεων ή πειθαρχικών αδικημάτων κρατουμένων ή προσωπικού.

Άρθρο 7

1. Στο πλαίσιο της εποπτείας ο εισαγγελέας συνεργάζεται με τον διευθυντή και τους προϊσταμένους των τμημάτων του καταστήματος, και προβαίνει σε υποδείξεις σε θέματα που αφορούν την έκτιση των ποινών.

2. Ο εισαγγελέας επόπτης ή ο αναπληρωτής του, ασκεί αρμοδιότητες δικαιοδοτικού, πειθαρχικού και ελεγκτικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, ο εισαγγελέας επόπτης:

1) Μεριμνά για την εφαρμογή των διατάξεων που ισχύουν εκάστοτε για τη μεταχείριση των κρατουμένων καθώς και εκείνων του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών νόμων που αφορούν την εκτέλεση των ποινών και την εφαρμογή των μέτρων ασφαλείας. (...)

9) Δέχεται σε ακρόαση κρατουμένους, συγγενείς και συνηγόρους τους, αν το ζητήσουν. (...)

10) Εξετάζει θέματα δικαστικής προστασίας των κρατουμένων, υποδεικνύοντας στους ενδιαφερομένους να προβούν στις ενδεδειγμένες ενέργειες και προωθεί στις αρμόδιες αρχές αιτήματα νομικής βοήθειας κρατουμένων, (...)

Άρθρο 25

«Με γνώμονα την εύρυθμη λειτουργία του καταστήματος καθορίζονται οι ημέρες και ώρες ακροάσεων των κρατουμένων ως εξής:

α. Ο εισαγγελέας επόπτης καθορίζει ακροάσεις κρατουμένων τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα με διάρκεια τουλάχιστον δύο ωρών για την εξασφάλιση δίκαιης μεταχείρισης και δικαστικής προστασίας για όλους τους κρατουμένους.

β. Ο διευθυντής, για θέματα που ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητά του, ακροάται κρατούμενους όποτε παραστεί ανάγκη.»

Άρθρο 32

«Εκτός από τα δικαιώματα του προηγούμενου άρθρου οι κρατούμενοι διευκολύνονται στην άσκηση των δικαιωμάτων τους με δυνατότητες και μέτρα τα οποία λαμβάνονται για να ελαχιστοποιούνται οι δυσμενείς επιπτώσεις ή παρενέργειες που συνεπάγεται η εκτέλεση των ποινών και των μέτρων ασφαλείας κατά της ελευθερίας. Ειδικότερα οι κρατούμενοι μπορούν:

(...) 3) Να λαμβάνουν από τη διεύθυνση του καταστήματος τα απαραίτητα μέσα για την ατομική υγιεινή και την καθαριότητα των ιδίων και των ειδών ένδυσης και ρουχισμού τους.»

Άρθρο 37 §10

10) Λαμβάνει, κατά τη διάρκεια της κράτησης οποιουδήποτε κρατουμένου, τα αναγκαία κατά περίπτωση μέτρα προς ελαχιστοποίηση των δυσμενών επιπτώσεων ή παρενεργειών τις οποίες συνεπάγεται η εκτέλεση των ποινών και των μέτρων ασφαλείας κατά της ελευθερίας.

2. *Η ετήσια έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη για το έτος 2009*

36. Στην ετήσια έκθεσή του για το 2009 (σελ. 37-38), ο Συνήγορος του Πολίτη υπογράμμισε, στο κεφάλαιο «Επιδείνωση των συνθηκών κράτησης στα σωφρονιστικά καταστήματα» τα εξής:

(Μετάφραση της Γραμματείας)

«Ο κύριος λόγος της επιδείνωσης των συνθηκών κράτησης είναι αναμφισβήτητο το πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η φυλακή Ιωαννίνων, όπου πληρούνται οι συνθήκες για τον χαρακτηρισμό της κατάστασης ως «απάνθρωπη και ευτελιστική μεταχείριση» σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (υπόθεση αρ. 20503/2008).

Το πιο σημαντικό πρόβλημα είναι αυτό του αριθμού των κρατουμένων σε σχέση με τις υπάρχουσες υποδομές. Οι κρατούμενοι είναι στοιβαγμένοι σε θαλάμους, κελιά και διαδρόμους, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα μια αποπνικτική ατμόσφαιρα. Οι απαιτήσεις για τον ελάχιστο προβλεπόμενο χώρο (6 τ.μ. ανά κρατούμενο και μέχρι 6 κρατούμενοι ανά θάλαμο) δεν τηρούνται αφού οι θάλαμοι δέχονται έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό κρατουμένων. Τα κελιά απομόνωσης (...) δεν χρησιμοποιούνται για την εκτέλεση των πειθαρχικών ποινών αλλά για να τοποθετηθούν οι παραπάνω κρατούμενοι ή για την προστασία ορισμένων κρατουμένων από ενδεχόμενες επιθέσεις άλλων συγκρατούμενων τους.

Μια χαρακτηριστική περίπτωση, η οποία πρέπει να διορθωθεί άμεσα, είναι ο περίφημος «διάδρομος» της φυλακής Ιωαννίνων. Η κατάσταση εκεί είναι

πραγματικά αφόρητη αφού δεκάδες κρατούμενοι ζουν σε συνθήκες απολύτως αποπνικτικές στους διαδρόμους του κτιρίου, όπου δεν υπάρχει ούτε ένα τετραγωνικό μέτρο διαθέσιμο για να μπορούν να μείνουν όρθιοι. Κρεβάτια είναι τοποθετημένα και στις δυο πλευρές του διαδρόμου, και έτσι μένει ελάχιστος χώρος για να περνάν αυτοί που πηγαίνουν στα κελιά τους. Δεν υπάρχουν τουαλέτες στους διαδρόμους και οι κρατούμενοι κάνουν την ανάγκη τους στις τουαλέτες των διπλανών κελιών.»

37. Η έκθεση υπογράμμιζε επίσης ότι, αν η διατροφή δεν παρουσίαζε ιδιαίτερο πρόβλημα όσον αφορά την ποιότητα και την ποσότητα, δεν υπήρχε για τους κρατούμενους κατάλληλος χώρος για φαγητό (τραπεζαρία) ή τουλάχιστον που να είναι εξοπλισμένο με τα απαραίτητα, όπως καρέκλες και τραπέζια. Σύμφωνα με την έκθεση, οι κρατούμενοι δεν μπορούσαν να τρώνε παρά μόνο στο κρεβάτι τους, κρατώντας το πιάτο με τα χέρια τους. Εξάλλου, η αναλογία των κρατουμένων που είχαν άδεια να εργάζονται σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού της φυλακής (57/248) κρίθηκε ως μη ικανοποιητική στην έκθεση. Στο σημείο αυτό, αναφέρεται ότι κανένας αλλοδαπός κρατούμενος δεν εργαζόταν καθώς δεν παρείχε τις απαιτούμενες εγγυήσεις ασφάλειας για να τοποθετηθεί σε θέση εργασίας. Τέλος, λόγω της έλλειψης χώρου, δεν υπήρχε ούτε αυλή που να επιτρέπει την σωματική άσκηση.

38. Η έκθεση συμπέρανε ότι, λαμβάνοντας υπόψη τον αριθμό των κρατουμένων, οι θάλαμοι και τα κελιά ήταν «απολύτως ανεπαρκή», και ότι η αναλογία χώρου/αριθμού κρατουμένων ήταν «απολύτως απαράδεκτη». Αnéφερε επομένως ότι οι συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων μπορούσαν να θεωρηθούν ότι αποτελούσαν «απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και εξευτελισμό της αξιοπρέπειάς τους».

39. Οι διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη επιβεβαιώνονται με την έκθεση της 10^{ης} Απριλίου 2008 της Εθνικής Επιτροπής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σχετικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων και τις συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές.

B. Οι προδιαγραφές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των βασανιστηρίων

1. Απόσπασμα της 2^{ης} Γενικής Έκθεσης Δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT/Inf(92)3) της 13^{ης} Απριλίου 1992

«46. Το θέμα του υπερπληθυσμού υπάγεται άμεσα στα καθήκοντα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων. Όλες οι

υπηρεσίες και οι δραστηριότητες της φυλακής επηρεάζονται αν πρέπει να φιλοξενήσει περισσότερους κρατούμενους από τον αριθμό που προβλέφθηκε. Η γενική ποιότητα ζωής στην φυλακή γίνεται αισθητή, και ίσως σε σημαντικό βαθμό. Επίσης, ο βαθμός του υπερπληθυσμού σε μία φυλακή, ή σε ένα τμήμα αυτής, μπορεί από μόνος τους να αποτελεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

47. Ένα ικανοποιητικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων (εργασία, διδασκαλία, άθληση) έχει μεγάλη σημασία για την ποιότητα ζωής των φυλακισμένων. Αυτό ισχύει για όλες τις φυλακές, είτε είναι εκτέλεσης ποινών είτε προσωρινής κράτησης. Η Επιτροπή (CPT) διαπίστωσε ότι οι δραστηριότητες σε πολλές φυλακές προσωρινής κράτησης είναι πολύ περιορισμένες. Η οργάνωση προγράμματος δραστηριοτήτων σε τέτοια καταστήματα, στα οποία παρατηρείται αρκετά γρήγορη εναλλαγή κρατουμένων, δεν είναι εύκολη. Προφανώς δεν μπορεί να γίνεται λόγος για εξατομικευμένο πρόγραμμα όπως αυτό που μπορούμε να περιμένουμε σε ένα κατάστημα εκτέλεσης ποινών. Εντούτοις, οι φυλακισμένοι δεν μπορούν να αφήνονται απλώς στη τύχη τους, να υποφέρουν επί εβδομάδες, μερικές φορές και μήνες, περιορισμένοι στο κελί τους, ακόμα και όταν οι συνθήκες διαβίωσης είναι καλές. Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο στόχος θα έπρεπε να είναι να διασφαλιστεί ότι οι κρατούμενοι στα καταστήματα προσωρινής κράτησης είναι σε θέση να περάσουν ένα λογικό μέρος της ημέρας (5 ώρες ή περισσότερο) έξω από το κελί τους και να απασχολούνται σε ενδιαφέρουσες δραστηριότητες διαφορετικής φύσεως. Στα καταστήματα για κρατούμενους που έχουν καταδικαστεί, προφανώς, το καθεστώς πρέπει να είναι ακόμη υψηλότερου επιπέδου.

48. Πρέπει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην άσκηση σε εξωτερικούς χώρους. Η απαίτηση σύμφωνα με την οποία στους φυλακισμένους πρέπει να επιτρέπεται τουλάχιστον μία ώρα άσκησης στον καθαρό αέρα γίνεται ευρύτατα δεκτή ως θεμελιώδης εγγύηση (κατά προτίμηση, θα έπρεπε να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα ενός ευρύτερου προγράμματος δραστηριοτήτων). Η Επιτροπή επιθυμεί να υπογραμμίσει ότι **όλοι οι φυλακισμένοι χωρίς εξαίρεση** (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που υπόκεινται σε απομόνωση ως τιμωρία) θα έπρεπε να δικαιούνται καθημερινά άσκηση σε εξωτερικούς χώρους. Είναι προφανές ότι οι εξωτερικές περιοχές άσκησης θα πρέπει να είναι εύλογα εκτεταμένες και κάθε φορά που είναι δυνατόν, να προσφέρουν καταφύγιο κατά της κακοκαιρίας.

(...)

Οι φυλακισμένοι θα πρέπει επίσης να έχουν κανονική πρόσβαση στα ντους ή τα μπάνια. Επίσης, θα ήταν καλό τα κελιά να είναι εξοπλισμένα με τρεχούμενο νερό.

50. Η Επιτροπή επιθυμεί να προσθέσει ότι την απασχολεί ιδιαίτερα το γεγονός όταν διαπιστώνει στο ίδιο κατάστημα ένα συνδυασμό υπερπληθυσμού, φτωχές δραστηριότητας και ανεπαρκή πρόσβαση στις τουαλέτες ή τους χώρους υγιεινής. Η σώρευση τέτοιων συνθηκών μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα επιβλαβής για τους φυλακισμένους.

2. *Αποσπάσματα από την 7^η Γενική Έκθεση δραστηριοτήτων (CPT/Inf(97)10) της 22ας Αυγούστου 1997*

«13. Όπως έχει υπογραμμίσει η Επιτροπή στην 2^η Γενική της Έκθεση, το θέμα του υπερπληθυσμού/συνωστισμού υπάγεται άμεσα στα καθήκοντα της Επιτροπής (πρβ. CPT/Inf. (92) 3, παράγραφος 46).

Μια φυλακή σε συνωστισμό σημαίνει για τον κρατούμενο, ότι είναι κλεισμένος σε χώρους συνωστισμένους και ανθυγιεινούς (αυτό ακόμη και όταν πρόκειται για την ικανοποίηση των φυσικών αναγκών). Σημαίνει επίσης περιορισμένες δραστηριότητες εκτός κελιών εξαιτίας της ζήτησης που υπερβαίνει το προσωπικό και τις διαθέσιμες υποδομές, υπηρεσίες υγείας επιβαρυνόμενες, αυξημένη ένταση και συνεπώς, περισσότερη βία μεταξύ κρατουμένων καθώς και μεταξύ κρατουμένων και προσωπικού. Η αρίθμηση αυτή δεν είναι εξαντλητική.

Η Επιτροπή επανειλημμένως συμπέρανε ότι οι επιβλαβείς συνέπειες του υπερπληθυσμού κατέληξαν σε απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης.»

3. *Αποσπάσματα της 11^{ης} Γενικής Έκθεσης Δραστηριοτήτων (CPT/Inf(2001)16) της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 2001*

«Υπερπληθυσμός φυλακών

28. Το φαινόμενο του υπερπληθυσμού των φυλακών εξακολουθεί να βασανίζει τα σωφρονιστικά συστήματα σε όλη την Ευρώπη και υπονομεύει σοβαρά τις προσπάθειες που έγιναν για τις συνθήκες κράτησης. Οι αρνητικές συνέπειες του υπερπληθυσμού των φυλακών έχουν ήδη τονιστεί σε προηγούμενες γενικές εκθέσεις δραστηριοτήτων.

(...)

Μεγάλοι θάλαμοι

29. Σε μεγάλο αριθμό των χωρών που επισκέφτηκε η Επιτροπή, και ιδίως στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, οι κρατούμενοι φιλοξενούνται συχνά σε μεγάλους θαλάμους που περιλαμβάνουν το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούν καθημερινά οι κρατούμενοι, όπως χώρους για ύπνο και διαμονή καθώς και χώρους υγιεινής. Η Επιτροπή έχει αντιρρήσεις αρχής ως προς αυτές τις μεθόδους διαμονής στις κλειστές φυλακές, και οι αντιρρήσεις αυτές είναι ακόμα πιο έντονες όταν οι θάλαμοι αυτοί φιλοξενούν κρατούμενους, και μάλιστα συμβαίνει συχνά, σε χώρους εξαιρετικά μικρούς και ανθυγιεινούς. Αναμφισβήτητα, διάφοροι παράγοντες, εκ των οποίων και πολιτιστικοί, μπορεί να εξηγούν την προτίμηση, σε ορισμένες χώρες, για συλλογικούς χώρους κράτησης παρά για ατομικά κελιά. Ωστόσο, δεν υπάρχουν πολλά επιχειρήματα υπέρ -και υπάρχουν πολλά επιχειρήματα κατά – ενός συστήματος που εξαναγκάζει δεκάδες κρατούμενους να ζουν και να κοιμούνται μαζί.

Οι μεγάλοι θάλαμοι συνεπάγονται αναπόφευκτα έλλειψη ιδιωτικότητας στην καθημερινή ζωή των κρατουμένων. Επίσης, ο κίνδυνος παρενόχλησης και βίας είναι υψηλός. Τέτοιοι τρόποι διαμονής μπορεί να διευκολύνουν την ανάπτυξη εγκληματικής υποκουλτούρας και να διευκολύνουν την διατήρηση της συνοχής των εγκληματικών οργανώσεων. Μπορεί επίσης να καθιστούν πολύ δύσκολο ή και αδύνατο τον πραγματικό έλεγχο από πλευράς προσωπικού. Ειδικά, σε περίπτωση αναταραχών στην φυλακή, είναι πολύ δύσκολο να αποφευχθούν εξωτερικές παρεμβάσεις που συνεπάγονται σημαντική προσφυγή στην βία. Με τέτοιες μεθόδους, μια σωστή κατανομή των κρατουμένων, που βασίζεται σε μια εκτίμηση κατά περίπτωση των κινδύνων και των αναγκών, γίνεται μια άσκηση σχεδόν αδύνατη. Όλα αυτά τα προβλήματα επιδεινώνονται όταν ο αριθμός των κρατουμένων υπερβαίνει ένα λογικό ποσοστό κατάληψης των χώρων. Επίσης, σε μια τέτοια περίπτωση, η υπερφόρτωση των κοινών εγκαταστάσεων όπως οι νιπτήρες και οι τουαλέτες καθώς και ο ανεπαρκής εξαερισμός για ένα τόσο μεγάλο αριθμό προσώπων οδηγεί συχνά σε αξιοθρήνητες συνθήκες κράτησης.

Ωστόσο, η Επιτροπή πρέπει να υπογραμμίσει ότι το πέρασμα από μεγάλους θαλάμους σε μικρότερες μονάδες διαβίωσης πρέπει να συνοδεύεται με μέτρα που να εγγυώνται ότι οι κρατούμενοι θα περνούν ένα λογικό τμήμα της μέρας του εκτός της μονάδας διαβίωσης απασχολούμενοι με ενδιαφέρουσες ασχολίες διαφόρων ειδών.

Μεταδοτικές ασθένειες

31. Η μετάδοση των μεταδοτικών ασθενειών και ιδίως, της φυματίωσης, της ηπατίτιδας, και του AIDS/VIH έγινε ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες. Παρόλο που οι ασθένειες αυτές πλήττουν επίσης τον πληθυσμό γενικά, έχουν γίνει δραματικό πρόβλημα για ορισμένα σωφρονιστικά συστήματα. Ως προς το θέμα αυτό, η Επιτροπή επανειλημμένως αναγκάστηκε να εκφράσει σοβαρές ανησυχίες ως προς τον ακατάλληλο χαρακτήρα των μέτρων που έχουν εφαρμοστεί για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα. Επίσης, συχνά έχει διαπιστωθεί ότι οι συνθήκες υπό τις οποίες φιλοξενούνταν οι κρατούμενοι δεν μπορούσαν παρά να ευνοήσουν την μετάδοση των ασθενειών αυτών.

Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι σε περίοδο οικονομικών δυσκολιών –όπως αυτές που γνωρίζουν σήμερα πολλές χώρες από αυτές που επισκέφτηκε η Επιτροπή- πρέπει να γίνουν θυσίες και στα σωφρονιστικά καταστήματα. Ωστόσο, όποιες και να είναι οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν σε μια συγκεκριμένη στιγμή, το ότι στερούμε από ένα άτομο την προσωπική του ελευθερία συνεπάγεται πάντα την υποχρέωση να αναλάβουμε την φροντίδα του ατόμου αυτού. Η υποχρέωση αυτή επιβάλλει αποτελεσματικές μεθόδους πρόληψης, διάγνωσης και θεραπείας. Η τήρηση της υποχρέωσης αυτής από πλευράς δημοσίων αρχών είναι ακόμα πιο σημαντική όταν πρόκειται για την θεραπεία ασθενειών που μπορεί να είναι μοιραίες.

Η χρήση επικαιροποιημένων μεθόδων διάγνωσης, ο τακτικός εφοδιασμός με φάρμακα και άλλα προϊόντα συναφή, η διαθεσιμότητα του προσωπικού για να φροντίζει ότι οι κρατούμενοι παίρνουν τα φάρμακά τους στις σωστές δόσεις και σε τακτά χρονικά διαστήματα, καθώς και ενδεχομένως ιδιαίτερη διατροφή, αποτελούν βασικά στοιχεία μιας αποτελεσματικής στρατηγικής για την καταπολέμηση ασθενειών και την παροχή κατάλληλων υπηρεσιών στους κρατούμενους που έχουν το σχετικό πρόβλημα. Επίσης, οι υλικές συνθήκες διαμονής των κρατουμένων που πάσχουν από μεταδοτικές ασθένειες πρέπει να είναι κατάλληλες για την βελτίωση της κατάστασης της υγείας τους. Εκτός από το φως της ημέρας και έναν καλό εξαερισμό θα πρέπει να υπάρχουν ικανοποιητικές συνθήκες υγιεινής και έλλειψη υπερπληθυσμού.

Επίσης, οι κρατούμενοι που έχουν το σχετικό πρόβλημα δεν πρέπει να διαχωρίζονται από τους υπόλοιπους κρατουμένους, εκτός αν ένα τέτοιο μέτρο είναι απολύτως απαραίτητο για ιατρικούς ή άλλους λόγους. Ως προς το θέμα αυτό, η Επιτροπή θα ήθελε να υπογραμμίσει ειδικότερα ότι δεν

υπάρχει καμία ιατρική δικαιολογία για τον διαχωρισμό ενός κρατουμένου μόνο και μόνο επειδή είναι οροθετικός.

Για να διαλυθεί κάθε παρεξήγηση ως προς τα θέματα αυτά, εναπόκειται στις εθνικές αρχές να φροντίσουν ώστε να εφαρμοστεί ένα πλήρες εκπαιδευτικό πρόγραμμα τόσο για τους κρατούμενους όσο και για το προσωπικό. Ένα τέτοιο πρόγραμμα θα πρέπει να αφορά τους τρόπους μετάδοσης και τα μέσα προφύλαξης καθώς και την εφαρμογή κατάλληλων προληπτικών μέτρων. Ειδικότερα, θα πρέπει να τονιστούν οι κίνδυνοι μετάδοσης του ιού VIH και της ηπατίτιδας Β/Γ μέσω της σεξουαλικής οδού και την ενδοφλέβιας τοξικομανίας, και να εξηγηθεί ο ρόλος των σωματικών υγρών στην μετάδοση του ιού VIH και των υιών της ηπατίτιδας.

Πρέπει επίσης να υπογραμμίσουμε ότι θα πρέπει να δοθούν οι κατάλληλες πληροφορίες πριν –και σε περίπτωση θετικού αποτελέσματος μετά-από κάθε διαγνωστικό τεστ. Επίσης, εξυπακούεται ότι οι πληροφορίες που αφορούν τους ασθενείς πρέπει να καλύπτονται από το ιατρικό απόρρητο. Κατ'αρχήν, όλες οι παρεμβάσεις στον τομέα αυτό πρέπει να βασίζονται στην συγκατάθεση μετά από πληροφόρηση των ενδιαφερομένων.

Επίσης, για να είναι πραγματικός ο έλεγχος των ανωτέρω ασθενειών, όλα τα Υπουργεία και οι Οργανισμοί που εργάζονται στον τομέα αυτό σε μια συγκεκριμένη χώρα πρέπει να φροντίζουν για τον καλύτερο δυνατό συντονισμό των προσπαθειών τους. Ως προς αυτό, η Επιτροπή θέλει να υπογραμμίσει ότι θα πρέπει να διασφαλίζεται η συνέχεια της θεραπείας μετά την απόλυση του κρατουμένου.

Γ. Η Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης

40. Τα οικεία χωρία της Σύστασης της Επιτροπής Υπουργών για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες (που υιοθετήθηκε στις 11 Ιανουαρίου 2006 κατά την 952^η συνάντησης των Εκπροσώπων των Υπουργών) ορίζουν τα εξής:

«Θεμελιώδεις αρχές

1. Τα άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους πρέπει να τυγχάνουν μεταχείρισης που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

2. Τα άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους διατηρούν όλα τα δικαιώματα που δεν τους έχουν αφαιρεθεί σύμφωνα με το νόμο με την απόφαση που τους καταδικάζει σε ποινή φυλάκισης ή που τα θέτει σε προσωρινή κράτηση.

3. Οι περιορισμοί που επιβάλλονται σε άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους πρέπει να περιορίζονται στον απολύτως απαραίτητο βαθμό και πρέπει να είναι ανάλογα προς τους νόμιμους σκοπούς για τους οποίους επιβλήθηκαν.

4. Η έλλειψη πόρων δεν μπορεί να δικαιολογήσει συνθήκες κράτησης που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

5. Η ζωή στην φυλακή εναρμονίζεται όσο περισσότερο γίνεται με τις θετικές όψεις της ζωής στο εξωτερικό της φυλακής.

(...)

18.1 Οι χώροι κράτησης και, ειδικότερα, αυτοί που προορίζονται για την διαμονή των κρατουμένων το βράδυ, πρέπει να πληρούν τις απαιτήσεις σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, και στο μέτρο του δυνατού, την ιδιωτική ζωή, και τις ελάχιστες απαιτούμενες συνθήκες σε θέματα υγείας και υγιεινής, λαμβάνοντας υπόψη τις κλιματικές συνθήκες, ιδίως όσον αφορά τον χώρο στο έδαφος, τον όγκο αέρα, τον φωτισμό, την θέρμανση και τον εξαερισμό.

(...)

18.4 Το εθνικό δίκαιο πρέπει να προβλέπει μηχανισμούς που να διασφαλίζουν ότι η τήρηση αυτών των ελάχιστων συνθηκών δεν επηρεάζεται από τον υπερπληθυσμό των φυλακών.

18.5 Κάθε κρατούμενος πρέπει κατ' αρχήν να φιλοξενείται το βράδυ σε ατομικό κελί, εκτός απ' όταν κρίνεται καλύτεροι για αυτόν να συγκατοικεί με άλλους κρατουμένους.

18.6 Ένα κελί πρέπει να το μοιράζεται κάποιος μόνον αν αυτό είναι κατάλληλο για συλλογική χρήση και πρέπει να κατοικείται από κρατουμένους που έχουν κριθεί ικανοί για συγκατοίκηση.

(...)».

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

I. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 3 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

41. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι υπήρξαν θύματα απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης λόγω των συνθηκών κράτησης τους. Επικαλούνται το άρθρο 3 της Σύμβασης, σύμφωνα με το οποίο:

«Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικάς»

A. Ως προς το παραδεκτό

42. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει, κυρίως, ότι η αιτίαση αυτή είναι απαράδεκτη λόγω μη εξάντλησης των εθνικών ένδικων μέσων. Αναφέρει ότι, όσον αφορά τις αιτιάσεις σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές, τα όργανα της Σύμβασης έχουν ήδη κρίνει ότι ο προσφεύγων πρέπει πρώτα να προσφύγει στον Εισαγγελέα με καταγγελία για να καταγγείλει τις συνθήκες κράτησής του (*Bejaoui κατά Ελλάδας*, αρ. 23916/94, απόφαση της Επιτροπής της 6^{ης} Απριλίου 1995, *Mehiar κατά Ελλάδας*, αρ. 21300/93, απόφαση της Επιτροπής της 10^{ης} Απριλίου 1996, *Décisions et Rapports (DR)*, τόμος 85, σ. 47 και *Σιάσιος και λοιποί κατά Ελλάδας*, αρ. 30303/07, §19, 4 Ιουνίου 2009) ή, τουλάχιστον, να ειδοποιήσει τις αρχές με τον ένα ή τον άλλο τρόπο για τα προβλήματά του και να τους δώσει έτσι την ευκαιρία, ενδεχομένως, να διορθώσουν την κατάστασή του (*Kaja κατά Ελλάδας*, αρ. 2927/03, §40, 27 Ιουλίου 2006).

43. Στην υπό κρίση υπόθεση, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι από τα αρχεία της φυλακής Ιωαννίνων δεν προκύπτει ότι οι προσφεύγοντες υπέβαλαν κάποια καταγγελία σχετική με τις συνθήκες κράτησής τους. Κατά την άποψη της Κυβέρνησης, η προσφυγή με την οποία ορισμένοι κρατούμενοι προσέφυγαν στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για να παραπονεθούν για τις συνθήκες κράτησης τους δεν υπογράφηκε από κανέναν από τους προσφεύγοντες της παρούσας υπόθεσης.

44. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι ήταν μεταξύ αυτών που κατήγγειλαν τις συνθήκες κράτησης στην φυλακή Ιωαννίνων.

45. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι σκοπός του άρθρου 35 §1, που διατυπώνει τον κανόνα της εξάντλησης των εθνικών ένδικων μέσων, είναι να δώσει στα Κράτη Μέλη την ευκαιρία να προβούν ή να αποκαταστήσουν τις επικαλούμενες παραβιάσεις πριν επιληφθεί αυτών το Δικαστήριο (*Scordino κατά Ιταλίας (αρ. 1)* [GC], αρ. 36813/97, §141, CEDH 2006-V). Υπενθυμίζει επίσης ότι, παρόλα αυτά, το άρθρο 35 §1 της Σύμβασης

αναφέρεται στην εξάντληση των ένδικων μέσων των σχετικών με τις επίδικες παραβιάσεις, τα οποία συγχρόνως είναι διαθέσιμα και πρόσφορα. Υποστηρίζει και πάλι ότι τα ένδικα αυτά μέσα πρέπει να υπάρχουν σε επαρκή βαθμό βεβαιότητας όχι μόνον στην θεωρία αλλά και στην πράξη, διαφορετικά στερούνται της επιθυμητής αποτελεσματικότητας και προσβασιμότητας, και ότι εναπόκειται στο καθ' ου η προσφυγή Κράτος να αποδείξει ότι πληρούνται οι απαιτήσεις αυτές (*Sejdovic κατά Ιταλίας* [GC], αρ. 56581/00, §45, CEDH 2006-II).

46. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στις 28 Ιανουαρίου 2009, εβδομήντα τέσσερις κρατούμενοι απηύθυναν στο Συμβούλιο Φυλακής, με βάση το άρθρο 6 του Νόμου 2776/1999 (Σωφρονιστικό Κώδικα), προσφυγή σύμφωνα με την οποία εκφράζανε τα παράπονά τους σχετικά με τις συνθήκες κράτησης. Υπογραμμίζανε ότι ήταν αντίθετες τόσο με το νόμο 2776/1999 όσο και με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι το Συμβούλιο Φυλακών δεν απάντησε στην αίτηση αυτή. Στις 3 Φεβρουαρίου 2009, αυτοί οι ίδιο εβδομήντα τέσσερις κρατούμενοι προσέφυγαν στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων με προσφυγή που είχε το ίδιο περιεχόμενο με αυτή της 28^{ης} Ιανουαρίου 2009, και στην οποία, και πάλι δεν δόθηκε καμία συνέχεια.

47. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι προκύπτει από τον φάκελο ότι τα ονόματα των δεκατριών προσφευγόντων της παρούσας υπόθεσης αναφέρονται μεταξύ των εβδομήντα τεσσάρων κρατουμένων που άσκησαν τις ανωτέρω προσφυγές.

48. Υπενθυμίζει ότι, όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης, στις αποφάσεις *Vaden κατά Ελλάδας* (αρ. 35115/03, §§30-33, 29 Μαρτίου 2007) και *Τσιβής κατά Ελλάδας*, (αρ. 11553/05, §§18-20, 6 Δεκεμβρίου 2007) συμπέρανε ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν εξαντλήσει τα εθνικά ένδικα μέσα, καθώς δεν είχαν κάνει χρήση των προσφυγών που προβλεπόταν στο άρθρο 572 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (προσφυγή στον Εισαγγελέα που είναι υπεύθυνος για την εκτέλεση των ποινών και την εφαρμογή των περιοριστικών όρων), στα άρθρα 6 και 86 του νόμου 2776/1999 (προσφυγή στον Εισαγγελέα-Επόπτη της φυλακής, προσφυγή στο πειθαρχικό συμβούλιο της φυλακής και έφεση ενώπιον του Δικαστηρίου εκτέλεσης των ποινών) και στην Υπουργική απόφαση υπ'αρ. 58819/2003. Ωστόσο, στις υποθέσεις αυτές, οι προσφεύγοντες παραπονούνταν για τις ιδιαίτερες συνθήκες που τους επηρέαζαν προσωπικά ως άτομα και στις οποίες θεωρούσαν ότι οι σωφρονιστικές αρχές μπορούσαν να θέσουν τέλος

παίρνοντας τα κατάλληλα μέτρα: στην πρώτη υπόθεση, ο προσφεύγων παραπονούνταν ιδίως ότι ως μη καπνιστής ήταν εκτεθειμένος στο παθητικό κάπνισμα στο κελί όπου ζούσε. Στην δεύτερη, ο προσφεύγων παραπονούνταν ότι ήταν υποχρεωμένος να μοιράζεται τους χώρους της φυλακής με άτομα που ήταν άρρωστα ή που είχαν καταδικαστεί για απεχθή εγκλήματα. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι στην υπό κρίση υπόθεση οι προσφεύγοντες δεν παραπονούνται μόνον για την προσωπική τους κατάσταση, αλλά υποστηρίζουν ότι θίγονται προσωπικά από τις συνθήκες που επικρατούν στην φυλακή (βλ. *mutatis mutandis*, *A.A. κατά Ελλάδας*, αρ. 12186/08, §47, 22 Ιουλίου 2010).

49. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν ενώπιον των αρμοδίων αρχών το πρόβλημα για το οποίο προσφεύγουν τώρα στο Δικαστήριο και ότι έχουν εγκύρως εξαντλήσει τα ένδικα μέσα που θέτει στην διάθεσή τους το ελληνικό δίκαιο.

50. Επομένως το Δικαστήριο απορρίπτει την ένσταση της Κυβέρνησης ως προς το θέμα αυτό. Κρίνει επίσης ότι η προσφυγή δεν είναι προδήλως αβάσιμη υπό την έννοια του άρθρου 35 §3 (α) της Σύμβασης και εν αντίκειται σε κανένα άλλο λόγο απαραδέκτου. Επομένως, θα πρέπει να κηρυχθεί παραδεκτή.

B. Ως προς την ουσία

51. Η Κυβέρνηση ασκεί κριτική στην προσέγγιση του Δικαστηρίου σε ορισμένες αποφάσεις (*Melnik κατά Ουκρανίας*, αρ. 72286/01, 28 Μαρτίου 2006, *Kadikis κατά Λεττονίας* (αρ. 2), αρ. 62393/00, 4 Μαΐου 2006, *Andreï Frolov κατά Ρωσίας*, αρ. 205/02, 29 Μαρτίου 2007, και *Νησιώτης κατά Ελλάδας*, αρ. 34704/08, 10 Φεβρουαρίου 2011), σύμφωνα με την οποία η επιφάνεια του θαλάμου της φυλακής διαιρείται με τον αριθμό των κρατουμένων και συμπεραίνει την παραβίαση του άρθρου 3 αν το αποτέλεσμα της διαίρεσης είναι μικρότερο των 6 τ.μ. ανά κρατούμενο. Κατά την άποψη της Κυβέρνησης, η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει το εξής μειονέκτημα: ξεκινά από την παραδοχή ότι οι κρατούμενοι διαμένουν μόνιμα στον χώρο που δίνει η διαίρεση αυτή. Θα έπρεπε, σύμφωνα με την Κυβέρνηση, να ληφθούν υπόψη και άλλα στοιχεία και ιδίως, η ελευθερία που έχουν οι κρατούμενοι να κυκλοφορούν έξω από το κελί τους, κριτήριο που το δικαστήριο έλαβε υπόψη του στην απόφαση *Valasinas κατά Λιθουανίας* (αρ. 44558/98, §103, CEDH 2001-VIII).

52. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι στην υπό κρίση υπόθεση οι προσφεύγοντες εργαζόντουσαν κατά την διάρκεια της κράτησής τους και

δεν ζούσαν αποκλειστικά στους θαλάμους, αλλά και στα εργαστήρια, την τραπεζαρία και την αυλή της φυλακής. Με τον τρόπο αυτό, και εξαιτίας των άλλων συνθηκών κράτησης (ποιότητα τροφής, αερισμός και φωτισμός, υγιεινή, ιατρικές υπηρεσίες, κατάληψη, άδειες εξόδου), οι κρατούμενοι δεν υπέστησαν τις συνέπειες του υπερπληθυσμού της φυλακής σε τέτοιο βαθμό που η διαμονή τους να μπορεί να θεωρηθεί ότι παραβαίνει το άρθρο 3 της Σύμβασης. Η Κυβέρνηση προσθέτει ότι, κατά την είσοδό τους στην φυλακή, οι κρατούμενοι υποβλήθηκαν σε ιατρική εξέταση και ότι εμβολιάστηκαν, και ότι κανένας τους δεν παραπονέθηκε για επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του ή για έλλειψη κατάλληλων ιατρικών υπηρεσιών.

53. Τέλος η Κυβέρνηση προσαρτά στις παρατηρήσεις της έναν μακρύ κατάλογο των νομοθετικών διατάξεων και άλλων μέτρων που έχουν ως σκοπό να βελτιώσουν τις συνθήκες στις ελληνικές φυλακές: το Νόμο 3011/2009, που περιορίζει τον αριθμό των περιπτώσεων που προβλέπονται προκειμένου οι ύποπτοι να τεθούν σε προσωρινή κράτηση. Το νόμο 3904/2010, που εισάγει εναλλακτικά της φυλάκισης μέτρα. Το νόμο 3860/2010, που προβλέπει ότι οι ανήλικοι καταδικάζονται σε ποινές φυλάκισης μόνον όταν έχουν διαπράξει κακουργήματα. Ειδικά μέτρα που έχουν ληφθεί για την μείωση των ποινών των τοξικομανών που συμμετέχουν σε προγράμματα αποτοξίνωσης ή για αύξηση των δυνατοτήτων εργασίας εντός της φυλακής. Τέλος, την κατασκευή νέων φυλακών, που έχει τελειώσει ή έχει δρομολογηθεί, για την αποσυμφόρηση των υπαρχουσών φυλακών.

54. Οι προσφεύγοντες, επικαλούνται την Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες, τις προδιαγραφές της Επιτροπής για την Πρόληψη των βασανιστηρίων (CPT), την οικεία ελληνική νομοθεσία και τη Νομολογία του Δικαστηρίου στις παρόμοιες υποθέσεις (αναφέρονται ιδίως στην απόφαση *Sulejmanovic κατά Ιταλίας*, αρ.22635, §43, 16 Ιουλίου 2009). Υποστηρίζουν ότι οι συνθήκες διαβίωσης στην φυλακή των Ιωαννίνων απέχει από το να ανταποκρίνεται στις διεθνείς και εθνικές προδιαγραφές και ότι είναι ικανές να προκαλέσουν στους κρατούμενους σοβαρά ψυχολογικά και σωματικά προβλήματα. Υπογραμμίζουν ότι η προαναφερθείσα απόφαση *Valasinas*, την οποία επικαλείται η Κυβέρνηση, δεν είναι παρόμοια με την παρούσα υπόθεση: στην πρώτη, το Δικαστήριο, κατά την άποψή τους, διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων διέθετα χώρο 5 τ.μ., ενώ στην υπό κρίση υπόθεση η μέση διαθέσιμη επιφάνεια ανά κρατούμενο ήταν 1τ.μ., ή ακόμα και λιγότερο.

55. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν εξάλλου ότι τα νέα μέτρα και οι νόμοι που αναφέρονται από την Κυβέρνηση δεν αφορούν τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υπόθεσης γιατί δεν συνέβαλαν στον κατευνασμό των προβλημάτων των προσφευγόντων.

56. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 3 της Σύμβασης, που καθιερώνει μια από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών, απαγορεύει με απόλυτους όρους τα βασανιστήρια και τις απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχειρίσεις, όποια και να είναι η φύση των πράξεων που καταλογίζονται στο ενδιαφερόμενο άτομο (*Saadi κατά Ιταλίας* [GC], αρ. 37201/06, §127, 28 Φεβρουαρίου 2008, και *Labita κατά Ιταλίας* [GC], αρ. 26772/95, §119, CEDH 2000-IV). Επιβάλλει στο Κράτος να εξασφαλίζει ότι κάθε φυλακισμένος κρατείται σε συνθήκες σύμφωνες με τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ότι οι τρόποι εκτέλεσης του μέτρου δεν υποβάλλουν τον ενδιαφερόμενο σε απελπισία ή σε δοκιμασία τέτοιας έντασης που να υπερβαίνει το αναπόφευκτο επίπεδο ταλαιπωρίας που συνδέεται με την κράτηση, και ότι όσον αφορά τις πρακτικές απαιτήσεις της φυλάκισης, η υγεία και η ευτυχία του φυλακισμένου διασφαλίζονται κατάλληλα (*Kudla κατά Πολωνίας* [GC], αρ. 30210/96, §92-94, CEDH 2000-XI).

57. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι ο σοβαρός υπερπληθυσμός των φυλακών θέτει από μόνος του πρόβλημα υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της Σύμβασης (*Kalachnikov κατά Ρωσίας*, αρ. 47095/99, §97, CEDH 2002-VI). Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν μπορεί να δώσει με ακρίβεια και οριστικά το μέγεθος του ατομικού χώρου που πρέπει να χορηγείται σε κάθε κρατούμενο σύμφωνα με την Σύμβαση. Το θέμα αυτό μπορεί να εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως η διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας, οι δυνατότητες πρόσβασης σε περίπατο στον καθαρό αέρα ή η σωματική και ψυχική κατάσταση του φυλακισμένου (*Trepachkine κατά Ρωσίας*, αρ. 36898/03, §92, 19 Ιουλίου 2007).

58. Παρόλα αυτά σε ορισμένες υποθέσεις η έλλειψη προσωπικού χώρου για τους κρατούμενους ήταν τόσο εξόφθαλμη που δικαιολογούσε από μόνη της, την διαπίστωση της παραβίασης του άρθρου 3. Στις υποθέσεις αυτές, οι προσφεύγοντες διέθεταν ατομικά λιγότερο από 3 τ.μ. (*Aleksandr Makarov κατά Ρωσίας*, αρ. 15217/07, §93, 12 Μαρτίου 2009, *Lind κατά Ρωσίας*, αρ. 25664/05, §59, 6 Δεκεμβρίου 2007, *Kantyrev κατά Ρωσίας*, αρ. 37213/02, 21 Ιουνίου 2007, §§ 50-51, προαναφερθείσα *Andrei Frolov*, §§47-49, *Labzon κατά Ρωσίας*, αρ. 62208/00, §44, 16 Ιουνίου 2005, και *Mayzit κατά Ρωσίας*, αρ. 63378/00, §40, 20 Ιανουαρίου 2005).

59. Αντίθετα στις υποθέσεις που ο υπερπληθυσμός δεν ήταν σημαντικός ώστε να εγείρει από μόνος του πρόβλημα υπό το πρίσμα του άρθρου 3, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει κρίνει ότι έπρεπε να ληφθούν υπόψη άλλες εκφάνσεις των συνθηκών κράτησης στην εξέταση της τήρησης της διάταξης αυτής. Μεταξύ των στοιχείων αυτών αναφέρεται η δυνατότητα ιδιωτικής χρήσης των τουαλετών, ο τρόπος αερισμού, η πρόσβαση στο φυσικό φως και τον αέρα, η ποιότητα της θέρμανσης και η τήρηση των βασικών υγειονομικών απαιτήσεων. Έτσι, ακόμα και σε υποθέσεις όπου κάθε κρατούμενος διέθετε 3 με 4 τ.μ., το Δικαστήριο συμπέρανε την παραβίαση του άρθρου 3 από την στιγμή που η έλλειψη χώρου συνοδευόταν από έλλειψη αερισμού και φωτός (*Moisseiev κατά Ρωσίας*, αρ. 62936, 9 Οκτωβρίου 2008, *Vlassov κατά Ρωσίας*, αρ. 78146/01, §84, 12 Ιουνίου 2008, *Babouchkine κατά Ρωσίας*, αρ. 67253/01, §44, 18 Οκτωβρίου 2007, προαναφερθείσα *Trepachkine*, και *Peers κατά Ελλάδας*, αρ. 28524/95, §§70-72, CEDH 2001-III). Επίσης, το Δικαστήριο έχει θεωρήσει συχνά ότι η σωματική άσκηση στον καθαρό αέρα πολύ περιορισμένης διάρκειας αποτελούσε παράγοντα που επιδείνωνε την κατάσταση του προσφεύγοντα ο οποίος ήταν περιορισμένος στο κελί του για το υπόλοιπο της ημέρας χωρίς καμία ελευθερία κίνησης (*Gladkiy κατά Ρωσίας*, αρ. 3242/03, §69, 21 Δεκεμβρίου 2010 και *Yevgeniy Alekseyenko κατά Ρωσίας*, αρ. 41833/04, §88, 27 Ιανουαρίου 2011). Σε μία περίπτωση, η κατάσταση του προσφεύγοντα ήταν ακόμα πιο βαριά αφού η αυλή της φυλακής ήταν κλειστή λόγω εργασιών και ήταν εξαναγκασμένος να μείνει κλεισμένος πάνω από ένα μήνα (προαναφερθείσα *Trepachkine κατά Ρωσίας*, §§32 και 94).

60. Όσον αφορά την παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο θεωρεί ότι πρέπει να υπογραμμίσει εξ αρχής ορισμένες διαπιστώσεις που υπάρχουν στην έκθεση που συνέταξε ο Συνήγορος του Πολίτη μετά την επίσκεψή του στην Φυλακή Ιωαννίνων το 2009. Ο Συνήγορος του πολίτη σημείωνε ότι , λόγω του αριθμού των κρατουμένων, οι θάλαμοι και τα κελιά ήταν «απολύτως ανεπαρκή», και ότι η αναλογία χώρου/αριθμού κρατουμένων ήταν «απολύτως απαράδεκτη». Παρατηρούσε ότι οι κρατούμενοι δεν είχαν καν χώρο 1 τ.μ. για να στέκονται όρθιοι. Ότι, ελλείψει τραπεζαρίας, καρεκλών και τραπεζιών , ήταν αναγκασμένοι να τρώνε καθισμένοι στα κρεβάτια τους. Ότι επιπλέον δεν υπήρχε χώρος για σωματική άσκηση και ότι οι αλλοδαποί δεν είχαν την δυνατότητα να εργαστούν. Ότι, τέλος, η αναλογία των κρατουμένων που είχαν άδεια να εργαστούν σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό της φυλακής (57/248), δεν ήταν ικανοποιητική. Ως προς αυτό, το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι, με επιστολή της 19^{ης} Ιανουαρίου 2008, ο γιατρός της φυλακής, ο γιατρός της φυλακής Ιωαννίνων

είχε ενημερώσει τον Διευθυντή της φυλακής ότι οι κρατούμενοι διέτρεχαν αυξημένο κίνδυνο να παρουσιάσουν ψυχιατρικές διαταραχές και σωματικές ασθένειες λόγω του υπερπληθυσμού της φυλακής και της έλλειψης σωματικής άσκησης.

61. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι έχει ήδη αποφανθεί για τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων στην φυλακή των Ιωαννίνων. Στην υπόθεση *Νησιώτης (προαναφερθείσα, §44)* διαπίστωσε ότι αποδείχθηκε, πέρα από κάθε εύλογη αμφιβολία, ότι κατά την διάρκεια σημαντικής περιόδου ο προσφεύγων έπρεπε να υποστεί στην φυλακή των Ιωαννίνων, μεγάλη εγγύτητα, δεδομένου ότι ο προσωπικός χώρος που μπορούσε να διαθέτει -1,65 τ.μ.- όπως άλλωστε και όλοι οι κρατούμενοι-ήταν κατώτερος από το ελάχιστο «ανθρωπιστικό» όριο των 6 τ.μ. ανά κρατούμενο, το οποίο έχει θεσπιστεί τόσο στο εθνικό επίπεδο με το άρθρο 21 §4 του Νόμου 2776/1999 όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με τις προδιαγραφές που ορίζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και στην απόφαση *Ταγκατίδης και λοιποί κατά Ελλάδα*ς (αρ. 2889/09, 11 Οκτωβρίου 2011).

62. Η μόνη διαφορά της παρούσας υπόθεσης σε σχέση με τις προαναφερθείσες αποφάσεις *Νησιώτης και Ταγκατίδης* –και η Κυβέρνηση σωστά το επισημαίνει-είναι ότι έντεκα από τους δεκατρείς κρατούμενους εργαζόντουσαν σε εργαστήρια της φυλακής και έτσι διέφευγαν για ένα μέρος της ημέρας από την εγγύτητα που επικρατούσε στους θαλάμους και τα κελιά.

63. Το Δικαστήριο δεν έχει την πρόθεση να αμφισβητήσει τη νομολογία του σύμφωνα με την οποία στοιχεία άλλα πλην του υπερπληθυσμού των φυλακών ή του προσωπικού χώρου που διαθέτει ένας κρατούμενος μπορούν να ληφθούν υπόψη στην εξέταση της τήρησης των απαιτήσεων του άρθρου 3 επί του θέματος. Η δυνατότητα να κυκλοφορεί κάποιος εκτός του θαλάμου ή του κελιού αποτελεί αναμφισβήτητο ένα από τα στοιχεία αυτά. Ωστόσο, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, ο παράγοντας αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί αυτός καθαυτός τόσο καθοριστικός που να αρκεί από μόνος του, αν αποδειχθεί, να κάνει την ζυγαριά να γύρει προς το πλαίσιο της ανωτέρω εξέτασης υπέρ της μη παραβίασης του άρθρου 3. Το Δικαστήριο πρέπει επίσης να εξετάσει τις λεπτομέρειες και την διάρκεια αυτής της ελευθερίας κίνησης σε σχέση με την συνολικά διάρκεια κράτησης και τις γενικές συνθήκες που επικρατούν μέσα στην φυλακή. Θεωρεί ότι οι παράγοντες που συνέβαλαν στον μετριασμό της αυστηρότητας των συνθηκών κράτησης θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη όσον αφορά την

δίκαιη ικανοποίηση για τον καθορισμό του ποσού που μπορεί να επιδικαστεί στους προσφεύγοντες μετά από μια ενδεχόμενη διαπίστωση της παραβίασης.

64. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι έντεκα από τους δεκατρείς προσφεύγοντες εργάστηκαν κατά την κράτησή τους για περιόδους από τρεις έως δεκαέξι μήνες. Ειδικότερα, ο κ. Σαμαράς εργάστηκε δεκαέξι μήνες σε μια περίοδο τριάντα έξι μηνών κράτησης. Ο κ. Καραπάνος ένδεκα μήνες σε είκοσι. Ο κ. Houssein τρεις μήνες σε δεκαπέντε. Ο κ. Ασπιώτης τρεις μήνες σε δεκαεπτά. Ο κ. Ζυγούρης εννιά μήνες σε σύνολο είκοσι δύο. Ο κ. Παπάζογλου είκοσι ένα μήνες σε είκοσι επτά. Ο κ. Γκάρναβος έξι μήνες σε σύνολο έντεκα μηνών. Ο κ. Μπαζάκας, τέσσερις μήνες σε δεκαεπτά. Ο κ. Μπούλιος έντεκα μήνες σε σαράντα δύο. Ο κ. Μπίκας τρεις μήνες σε δέκα και ο κ. Δημητριάδης τρεις μήνες σε δεκαοκτώ. Ο κ. Ραμαντάνογλου και ο κ. Al Abid el Hilal, που κρατήθηκαν αντίστοιχα είκοσι επτά και δεκατέσσερις μήνες, δεν εργάστηκαν καθόλου, αφού ο δεύτερος ήταν Σομαλός υπήκοος και δεν είχε την δυνατότητα να εργαστεί όπως το υπογραμμίζει ο Συνήγορος του Πολίτη στην έκθεσή του.

65. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στις περισσότερες από τις προαναφερθείσες περιπτώσεις, η περίοδος κατά την οποία οι προσφεύγοντες εργάστηκαν ήταν ένα περιορισμένο τμήμα της συνολικής διάρκειας φυλάκισής τους. Το υπόλοιπο της διάρκειας κράτησης διεξήχθη υπό τις ίδιες συνθήκες με εκείνες που επικρατούσαν για το σύνολο των κρατουμένων, που ήταν στοιβαγμένοι στους θαλάμους και τα κελιά. Ακόμα και αν υποθεθεί ότι η ημέρα εργασίας διαρκούσε οκτώ ώρες, όλοι οι προσφεύγοντες ξαναβρισκόντουσαν μετά το τέλος της και για το υπόλοιπο της ημέρας, ζούσαν σε υπερκατοικημένα κελιά, αναγκασμένοι να τρων στο κρεβάτι τους και χωρίς καμία δυνατότητα ιδιωτικότητας, στερούμενοι κάθε χώρου όπου να μπορούν να ψυχαγωγηθούν ή να ασκηθούν.

66. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι συνθήκες υπό τις οποίες κρατήθηκαν οι προσφεύγοντες έφτασαν το ελάχιστο όριο βαρύτητας που απαιτείται ώστε να αποτελούν μεταχείριση «εξευτελιστική» υπό την έννοια του άρθρου 3 της Σύμβασης.

Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης.

II. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 41 ΚΑΙ 46 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ.

67. Τα άρθρα 41 και 46 της Σύμβασης ορίζουν τα εξής:

Άρθρο 41

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

Άρθρο 46

«1. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται προς τις οριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου επί των διαφορών στις οποίες είναι διάδικοι.

2. Η οριστική απόφαση του Δικαστηρίου διαβιβάζεται στην Επιτροπή των Υπουργών που εποπτεύει την εκτέλεση της εν λόγω απόφασης.»

A. Ζημία

68. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι υπέστησαν ηθική βλάβη, καθώς οι συνθήκες κράτησής τους τούς προξένησαν σημαντική ψυχική και σωματική βλάβη, προσέβαλαν την αξιοπρέπειά τους και προκάλεσαν αισθήματα ταπείνωσης και εξευτελισμού. Ζητούν διάφορα ποσά που υπολογίζονται ανάλογα με την διάρκεια της κράτησης του καθένα. Ο κκ. Καραπάνος και Al Abid el Hilal ζητούν πιο σημαντικά ποσά λόγω του ότι κρατήθηκαν στους διαδρόμους της φυλακής σε συνθήκες ακόμη πιο ακραίες.

69. Ειδικότερα ζητούν τα ακόλουθα ποσά: ο κ.Σαμαράς 25.000 ευρώ (€), ο κ.Ραμαντάνογλου 19.000 ευρώ (€), ο κ.Καραπάνος 49.000 ευρώ (€), ο κ. Housein 10.000 ευρώ (€), ο κ. Ασπιώτης 14.000 ευρώ (€), ο κ.Ζυγούρης 17.000 ευρώ (€), ο κ. Παπάζογλου 19.000 ευρώ (€), ο κ. Al Abid el Hilal 20.000 ευρώ (€), ο κ. Γκάρναβος 8.000 ευρώ (€), ο κ. Μπαζάκας 11.000 ευρώ (€), ο κ. Μπούλιος 30.000 ευρώ (€), ο κ. Μπίκας 8.000 ευρώ (€) και ο κ. Δημητριάδης 14.000 ευρώ (€).

70. Η Κυβέρνηση καλεί το Δικαστήριο να απορρίψει τις αξιώσεις των προσφευγόντων σύμφωνα με τις παραγράφους 2 και 3 του Κανονισμού του, με την αιτιολογία ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν παρουσιάζουν τον τρόπο υπολογισμού της επικαλούμενης ηθικής βλάβης. Υποστηρίζει ότι τα αιτούμενα ποσά, που κυμαίνονται μεταξύ 8.000 και 49.000 €, είναι υπερβολικά και δεν δικαιολογούνται και ότι μόνον η αναφορά της διάρκειας της κράτησης δεν αποτελεί συγκεκριμένο τρόπο υπολογισμού και δικαιολογίας των ποσών. Υπογραμμίζει ότι η πλειοψηφία των προσφευγόντων εργάστηκε για αρκετά μεγάλα χρονικά διαστήματα και ότι

μερικοί από αυτούς πήραν άδεια εξόδου, χωρίς ωστόσο να δίνει περισσότερες διευκρινίσεις. Τέλος, υποστηρίζει ότι η επιδίκαση στους προσφεύγοντες των υπέρογκων , κατά την γνώμη της ποσών, που έχουν ζητήσει λόγω ηθικής βλάβης θα περιόριζε τους πόρους που διαθέτει το ενδιαφερόμενο Κράτος για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα στα οποία οφείλεται η διαπίστωση της παραβίασης σε περιπτώσεις παρόμοιες με την παρούσα, και ακόμα περισσότερο υπό την σημερινή οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα και που το Δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη του. Τέλος, η Κυβέρνηση θεωρεί ότι η ενδεχόμενη διαπίστωση της παραβίασης θα αποτελούσε επαρκή δίκαιη ικανοποίηση.

71. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν ορισμένη ηθική βλάβη λόγω των συνθηκών κράτησής τους και ότι έτσι έχουν δικαίωμα σε αποζημίωση. Προκειμένου να καθορίσει το ποσό της αποζημίωσης αυτής σημειώνει, ότι όπως το υπογραμμίζουν και οι ίδιοι οι προσφεύγοντες, δεν βρίσκονται όλοι οι προσφεύγοντες στην ίδια κατάσταση. Προκειμένου να υπολογίσει την αποζημίωση που πρέπει να καταβληθεί σε καθένα τους, θεωρεί ότι πρέπει να λάβει υπόψη του την συνολική διάρκεια κράτησης αυτών καθώς και την περίοδο κατά την οποία εργάστηκαν. Με βάση τα στοιχεία αυτά και αποφαινόμενο με δικαιοσύνη, επιδικάζει 15.000 € στους κκ. Ραμαντάνογλου. Μπούλιο και Σαμαρά, 10.000 € στους κκ. Al Abid el Hilal, Housein, Ασπιώτη, Μπαζάκα, Δημητριάδη και Ζυγούρη και 7.000 € στους κκ. Μπίκα, Καραπάνο, Παπάζογλου και Γκάρναβο.

72. Επίσης, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι σύμφωνα με το άρθρο 46 της Σύμβασης, τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύτηκαν να συμμορφωθούν προς τις οριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου στις διαφορές που είναι διάδικοι και η Επιτροπή των Υπουργών είναι αρμόδια να επιβλέπει την εκτέλεση. Από την διάταξη αυτή προκύπτει ότι το καθ' ου η προσφυγή κράτος, που αναγνωρίζεται υπεύθυνο της παραβίασης της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της καλείται όχι μόνο να καταβάλει στους ενδιαφερόμενους τα ποσά που επιδικάστηκαν ως δίκαιη ικανοποίηση, αλλά και να επιλέξουν, υπό τον έλεγχο της Επιτροπής των Υπουργών τα γενικά μέτρα και/ή, ενδεχομένως, τα ατομικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν στην εθνική έννομη τάξη προκειμένου να θέσει τέλος στην διαπιστωθείσα από το Δικαστήριο παραβίαση και να εξαλείψει στο μέτρο του δυνατού τις συνέπειές της (*De Clerck κατά Βελγίου*, αρ. 34316/02, §97, 25 Σεπτεμβρίου 2007). Εξυπακούεται ότι το καθ' ου η προσφυγή Κράτος είναι ελεύθερο, υπό τον έλεγχο της Επιτροπής των Υπουργών, να επιλέξει τα μέσα για να εκπληρώσει την νομική του υποχρέωση που απορρέει από το άρθρο 46 της

Σύμβασης αρκεί τα μέσα αυτά να είναι σύμφωνα με τα συμπεράσματα της απόφασης του Δικαστηρίου (*Scozzari et Giunta κατά Ιταλίας [GC]*, αρ. 39221/98 και 41963/98, CEDH 2000-VIII).

73. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι όχι μόνον ο Συνήγορος του Πολίτη αλλά και ο δικηγόρος της φυλακής ενημέρωσαν επανειλημμένως (ο πρώτος ήδη από το 2000) τις αρχές για την κατάσταση που επικρατεί στην φυλακή Ιωαννίνων. Υπενθυμίζει επίσης ότι στις προαναφερθείσες αποφάσεις *Νησιώτης* και *Ταγκατίδης και λοιποί*, είχε την ευκαιρία να αποφανθεί ως προς τις συνθήκες κράτησης της φυλακής αυτής και, έχοντας συμπεράνει την παραβίαση του άρθρου 3, επιδίκασε σημαντικά ποσά για την ηθική βλάβη που υπέστησαν οι προσφεύγοντες. Το Δικαστήριο συμμερίζεται την ανησυχία της Κυβέρνησης όσον αφορά την ανάγκη βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στις φυλακές. Για το λόγο αυτό, το Δικαστήριο θεωρεί ότι μια επιβάλλεται μια άμεση παρέμβαση των Αρχών για να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε οι συνθήκες διαβίωσης στην φυλακή αυτή να γίνουν σύμφωνες με το άρθρο 3 και να αποφευχθούν στο μέλλον παραβιάσεις όπως αυτή που διαπιστώθηκε στην υπό κρίση υπόθεση.

B. Έξοδα και δαπάνες

74. Οι προσφεύγοντες ζητούν επίσης 2.500 € για έξοδα και δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, ιδίως τις αμοιβές των δύο δικηγόρων τους, διευκρινίζοντας ότι θα τους πληρούσαν μετά το τέλος της διαδικασίας.

75. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι πρόκειται για αξίωση που αφορά μελλοντική δαπάνη και ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να την κηρύξει απαράδεκτη και να την απορρίψει ως αόριστη.

76. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι πράγματι οι προσφεύγοντες εκτέθηκαν πράγματι σε έξοδα που ζητούν να τους καταβληθούν εφόσον, πελάτες, ανέλαβαν την έννομη υποχρέωση να πληρώσουν τους πληρεξουσίους δικηγόρους τους με βάση την συμφωνία τους (βλ. *mutatis mutandis*, *Sanoma Uitgevers B.V. κατά Ολλανδίας*, αρ. 38224/03, §110, 31 Μαρτίου 2009, και *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας [GC]*, αρ. 30696/09, §414, 21 Ιανουαρίου 2011). Θεωρεί εύλογο να τους επιδικάσει το ποσό των 1.500 € από κοινού για τον λόγο αυτό, συν κάθε ποσό που μπορεί να οφείλεται ως φόρος.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

77. Το Δικαστήριο κρίνει ότι αρμόζει να υπολογισθούν οι τόκοι υπερημερίας επί του επιτοκίου της διευκολύνσεως οριακού δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τραπέζης, προσαυξημένου κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει την προσφυγή παραδεκτή,*
2. *Αποφαίνεται ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης,*
3. *Αποφαίνεται*

α) ότι το καθ' ου η προσφυγή Κράτος πρέπει να καταβάλει στους προσφεύγοντες, εντός τριών μηνών από την ημέρα που η απόφαση θα γίνει οριστική σύμφωνα με το άρθρο 44 §2 της Σύμβασης, τα ακόλουθα ποσά:

i) 15.000 € (δεκαπέντε χιλιάδες ευρώ) για τον καθένα στους κκ. στους κκ. Ραμαντάνογλου. Μπούλιο και Σαμαρά, 10.000 € για τον καθένα στους κκ. Al Abid el Hilal, Housein, Ασπιώτη, Μπαζάκα, Δημητριάδη και Ζυγούρη και 7.000 € για τον καθένα στους κκ. Μπίκα, Καραπάνο, Παπάζογλου και Γκάρναβο., συν κάθε ποσό που μπορεί να οφείλεται ως φόρος, για ηθική βλάβη,

ii) 1.500 € (χίλια πεντακόσια ευρώ), συν κάθε ποσό που μπορεί να οφείλεται ως φόρος από τον προσφεύγοντα, για έξοδα και δικαστική δαπάνη,

β) ότι από την εκπνοή της προθεσμίας αυτής και μέχρι την καταβολή, τα ποσά αυτά θα αυξάνονται με απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς το ισχύον κατ' αυτό το χρονικό διάστημα επιτόκιο διευκολύνσεως οριακού δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένου κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες

5. *Απορρίπτει το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης για τα περαιτέρω.*

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 28 Φεβρουαρίου 2012, σύμφωνα με το άρθρο 77 §§2 και 3 του Κανονισμού.

Søren Nielsen
Γραμματέας

Nina Vajic
Πρόεδρος

Κατάλογος προσφευγόντων

1. ΣΑΜΑΡΑΣ Δημήτριος
2. ΡΑΜΑΝΤΑΝΟΓΛΟΥ Δάνης
3. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Ιωάννης
4. HOUSEIN Giounay
5. ΑΣΠΙΩΤΗΣ Στυλιανός
6. ΖΥΓΟΥΡΗΣ Κωνσταντίνος
7. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ Ανδρέας
8. AL ABID EL HILAL Abdel Moneim
9. ΓΚΑΡΝΑΒΟΣ Δανιήλ
10. ΜΠΑΖΑΚΑΣ Κοσμάς
11. ΜΠΟΥΛΙΟΣ Αντώνιος
12. ΜΠΙΚΑΣ Άγγελος
13. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Αλέξιος